

ELFELT FOT.

FOTOTYPI ACHT & CRONES EFTF.

Vald. Kadre

II.

Valdemar Vedel.

9. November 1865—16. Februar 1942.

Tale i Videnskabernes Selskabs Møde den 24. April 1942.

Af Vilh. Andersen.

Da Valdemar Vedel i 1913 blev Medlem af Videnskabernes Selskab, indtog han der den Humanistens Plads, der havde staaet tom, siden den første Humanist i Selskabet Julius Lange, Medlem fra 1877, var død i 1896. Da jeg ikke helt kan overse Vedels Værk, og da jeg i al Fald selv tilskriver min Plads i dette Selskab det, som jeg i min Natur har til fælles med og i Livet har lært af min jævnaldrende Ven Vedel og vor fælles Lærer Lange, vælger jeg i de Mindeord, som det er blevet min Pligt at sige om min Sidemand gennem tresindstyve Aar, at se Valdemar Vedel som Julius Langes Efterfølger i de danske Videnskabers Kres. Der hører deres Humanisme hjemme som en kritisk Videnskab om det menneskelige, set i Kunstens Lys. Det var, trods alt hvad vor første Lærer Georg Brandes gav os, ikke den »Kritik«, som han med en ildfuld Fornylse af det valne Ord havde proklameret og realiseret, i sin Form som en selvstændig Kunst, en Slags tiende Muse, og efter sin Hensigt som en Flytning eller Drejning af dens Genstand, ogsaa Fortidens Emner, efter Nutidens Lys og Kritikerens Øje. Herimod har Vedel, første Gang under en Omtale af den svenske Thomas Thorild overfor den moderne Stockholms-Kritiker Kellgren, vedkendt sig en »kritisk Liberalisme«, der lader hvert Værk træde frem i Lyset af sine egne Forudsætninger.

Mens Brandes var en ny Mand i det danske Aandsliv, tilhørte Vedel ligesom Lange en af Landets gamle Kulturslægter. For Lange var det Mødrenesiden, Paludan-Müllerne, han havde at arte sig efter og efter Slægtens egen Vane at disputere med; hans Forherligelse af den ideale Menneskeskikkelse i Kunsten er en

Replik paa Morbroderens ynkelig afklædte Adam Homo. For Vedel var Anders Sørensen Vedel, Stamfaderen, vistnok kun en Navneværdi, som han ikke holdt af at blive mindet om, næppe dog ved Tanken om det store Anlæg, der glippede; i al Fald var det nationale og folkelige ikke Drivkraften i hans Værk som i Stamfaderens. Men reel og præsent var ham hans egen Far Gehejmelegationsraad Peter Vedel, den kloge Mand i Udenrigsministeriet omkring 1864. Tonen i det kun i indre Forstand fornemme, gammeldags Hjem i Rosenvænget var stemt efter den nationalliberale Tids kritiske Fløj, ikke mindst efter Hans Egede Schack, hvis svenskfødte Enke af den intellektuelt og kunstnerisk fremragende Slægt Hebbe blev Vedels Mor, og hvis Roman Fantasterne var hans inderligst danske Bog. Udvortes sattes han paa Faderens Spor ved sit juridiske Eksamensstudium og en paafølgende Assistentstilling i Kultusministeriet. I det indre fulgte han ham og hans nære Ven Schack i en fast Vilje til ædru Dom og Adfærd, en Modbydelighed for Fraser og Afsky for Affektation. Ham og hverken Schack eller Thorild skylder han sin kritiske Liberalisme. Min Far, skriver han i et Bidrag til et Julehefte »Mit Hjem«, gav sine Børn i Arv en altid vaagen Bevidsthed om, at der er mange andre berettigede Interesser og adskillige andre berettigede Synspunkter end de, som Livets Halvvejs-Tilfældighed har gjort til vore.

Fra Eksamensfaget følte han sig draget ud i dets mere filosofiske Periferi, Sociologi og Psykologi; han fik Universitetets Guldmedalje i 1888 for en Afhandling om Forholdet mellem Ret og Moral. Efter Pingel, hvis Undervisning i Metropolitanskolen havde været en Lære for Livet, ikke mindst ved det Krav, som denne Græker gjorde Fyldest for med sin Person, at det nye skal være positivt, blev Høffding hans akademiske Lærer i den lille Inderkres, han dannede sig efter sit første Rusauditorium i Foråret 1883 efter Rasmus Nielsens Død. Deri kan jeg endnu se Vedel rage op ikke blot ved sin legemlige Rejsning, med det lyttende eller spejdende Udtryk i Blikket. Den Ungdomsfortælling, han skrev samtidig med Prisafhandlingen, »Stavnsbaand« handler ikke blot om Bruddet med Traditionerne, Hjemmets og Juraens, men om Brydningen mellem et umiddelbart Liv og Refleksionen deraf og derover i Kunst og Videnskab og den Dragning til det fællesmenneskeliges Simpelhed, som allerede da gjorde ham mis-

tænkt mellem de radikale Kammerater. Den virker, naar man nu læser den efter hans Død, med sin ubarmhertige Selvdøm gribende eller ængstende som et Skriftemaal før Livet er levet.

To Aar efter blev han Dr. phil. ved en lidet akademisk Afhandling, Studier over Guldalderen i dansk Digtning. Heller ikke her er det nationale fremhævet, uden derved at han bag ved de egentlig romantiske Toner i denne klassiske Folkedigtning finder »enkelt-menneskelige Grundfølelser udtrykt med en Renhed og en Styrke og særlig dansk Klangfarve som ellers intetsteds«. Opfattelsen er sociologisk og psykologisk helt ind i det fysiologiske som i Adams-Billedet af Oehlenschläger. Uden at tegne Portrætter som Brandes eller Typer som Lange viser Vedel i denne Bog en Mappe af Konturtegninger af Aandslivets Enere, set i Forhold til deres Tid og Samfund, som ikke er blevet modsagt, men brugt som Grundbilleder af den senere Enkeltforskning. Noget lignende gælder den Bog, han fire Aar senere med Blodsslægtskabets Fortrolighed skrev om Svensk Romantik. Han lytter her endnu mere hjerteligt efter Tonerne af de menneskelige »Rodfølelser«. Han bruger ofte dette Ord om Geijer, ikke blot om hans smaa Sange med de hjertegribende Melodier, hvori han selv længe efter ved sit Klaver kunde finde en Dug for sin Sjæl under Arbejdets Hede. Af ham har han ikke blot faaet Selvudvidelse eller Selvbefrielse, men en Selvbekræftelse, som han ellers i de moderne Aandshistorikeres og Sjæleforskeres Lav er saa temmelig ene om ikke at søge efter. I det sidste Halvhundredaars nordiske Litteraturforskning er Vedels to Ungdomsbøger, som han skrev, før han selv var tredive, blevet staaende med Glansen af det første og en Varme af det nordiske Hjem, som det ikke har været hans Sag at fordybe sig i. Han har siden kun skrevet en lille Bog om Holger Drachmann med fint Øre for hans Sangkunst og Hjerte for hans Sindelag: »Altid med sig selv i Fejde«.

Imellem de to nordiske Bøger havde Vedel været i Italien og givet sine Indtryk og Studier derfra et foreløbigt Udtryk i en Samling Rejsebreve Fra Italien og en Monografi over Dante. Den sidste markerer hans Indgang i den europæiske Renæssance: fra Middelalderen, ikke som Langes fra Antiken; den første handler ikke om Museer og Biblioteker, men om Landskabet og Racen og om hans Værtsfolk, Livet i den konkreteste Forstand som Bunden i Kulturen. Begge Bøger viser saaledes den Vej, han siden

skulde gaa. Maaske han var taget til Italien i Stedet for som sine Jævnaldrende til Paris for at finde Ophavet til de moderne Ideer i Fortidens Kultur, hvad den fortvivlende unge Bogmand i Stavnsbaand havde nævnet som en Opgave for sin konservative Radikalisme. Der synes at være foregaaet en for det kommende Arbejde følgerig Forskydning eller Fordybelse af Motivet. I Rejsrebrevene meddeler Forfatteren i Forbigaaende, at hans særlige Formaal var at studere Renæssancen, mens Helten i Stavnsbaand i sin Disputats om Rousseau i Taines Spor ser »et Brudstykke af en Række Studier over de moderne Idéstrømningers Kilder« eller »Spirerne« til det nittende Aarhundrede. Maaske har Vedel ogsaa følt et naturligt Slægtskab med italiensk Aand gennem det italienske Blod i hans Mors Fædreneslægt, der endnu var kendeligt hos hende og blev det hos ham selv; som Dreng undsaa han sig for sin Blondhed, der i Ungdommen gik over til sin Modsætning, indtil han i en tidlig Alder som en Slags højere Enhed blev helt hvid. Sin naturlige Medfølelse med svensk Romantik havde han gennem sin Mormoder Wendela Hebbe, »den blåögda« i Tegnér's Digtning, og hverken Moderen eller hendes Søster Sangerinden Sigrid Hebbe lignede den romerske Almuekvinde, som den Rejsende i Fra Italien »ikke kan undgaa at blive forelsket i«. Det gjorde derimod ved visse fælles kvindelige Grundtræk og Rodfølelser den danske Kvinde, han ægtede efter Hjemkomsten og som fængslede ham lige saa meget ved sin bundægte og primitive Natur som ved den fra hendes Fader arvede jødiske Intelligens. Den havde han allerede i Skolen mødt og maalt sig med (en vanlig Spore for de Danske) i sine to nærmeste, indbyrdes højst forskellige Venner Ivar Berendsen og Erik Henriksen, der sammen med ham staar for mit Minde som den stærkeste Treklang, saa vidt jeg skønnede en *concordia discors*, i Genlyden efter Hoffdings Forelæsninger i Rusauditoriet.

Som Universitetslærer (fra 1895) begyndte Vedel det store Værk, som han trods de ti Bind og de tredive Aar (1901—1932), de tog ham, ikke naaede at faa fuldendt som han ønskede det. Dersom ogsaa det skulde have en fælles Titel i Lighed med og til Forskel fra Brandes' Hovedstrømninger i det nittende Aarhundredes Litteratur, maatte det blive — hvad Brandes iøvrigt ogsaa først havde villet kalde sine Forelæsninger — Grundstrømninger i det europæiske Aandsliv med Tilføjelsen: før det attende

Aarhundrede og den franske Revolution, hvorfra Brandes gik ud. Den første Række, der fremkom i Aarhundredets første Tiaar, udgør et Hele, som han i den som sædvanlig meget korte Efterskrift til det fjerde og sidste Bind fra 1911 Bag Klostermure kalder Middelalderlige Kulturidealer. Bindet selv har ligesom det første Bind fra 1901 By og Borger i Middelalderen til Undertitel: et Forsøg i Kulturpsykologi. Til denne Plan at give ikke Samfundshistorie eller Kulturhistorie, men sjælelig Analyse af en vis Kulturtype og Samfundsform, som det hedder i Efterskriften til det første Bind, svarer disse to Bind bedst.

Imellem dem var kommet Helteliv, en Studie over Heltedigtningens Grundtræk (1903) og Ridderromantiken i fransk og tysk Middelalder (1906). I Efterskriften til den sidste Bog fremhæves til Forskel fra de mere almene typiske Kulturformer i de foregaaende Bind Stoffets tids- og stedsbestemte og overvejende litterære Karakter. Allerede i Helteliv, hvis Opgave siges at være at naa tværs igennem Iliaden eller Rolandskvadet eller de islandske Sagaer ind til den Livsbaggrund, hvoraf Heltedigtningen har udløst sig, tilstaas det af Forfatteren selv, at den ved Abstraktion fastholdte Enhed glipper under den fremtrædende Forskel i Stilen. Saaledes gør han selv oftere opmærksom paa sit Arbejdes Ensidighed, men raader lige saa tit selv Bød derpaa ved sin Sans for det mangfoldige. I det første Bind fremhæver han som typisk for Bylivet, at det fremmer Udviklingen af Individualiteten.

For alle Bindene gælder den afsluttende Efterskrift, at de ikke saa meget handler om realiserede Kulturtyper som om Livsprogrammer for en Række historiske Kulturformer. Ved denne Idealisme skiller Vedels Borger- og Helte- og Ridder- og Klosterliv sig fra Troels Lunds Dagligt Liv i Norden og nærmer sig lige saa meget til Julius Langes Menneskebilledet i Kunstens Historie. Den personlige Medfølelse, der for Troels Lund knyttede sig naturligt til det hjemlige Stof, tilkæmpede Vedel sig gennem Arbejdet; man maa indgaa et Væddemaal med sig selv, har han sagt, om at tilegne sig endog det fjerneste. Hvor det er lykkedes ham, baade i Borgerlivet og Klosterlivet, hører man igen i hans Fremstilling, der er uden poetisk Smykke, Lyden af Gejers Melodier. Men ogsaa en anden Vise klinger med: Ibsens Bjergmandssang »Bryd mig Vejen, tunge Hammer! til det dulgtes Hjertekammer«. Den ligger allerede bag ved den 23aariges fore-

grebne Skildring af Forsker-Kunstnerens Strid med Stoffet i Stavnsbaand.

Med Aarene blev denne Faust-Vandring ned til »Mødrene« (Spirene) Litteraturprofessoren tung. I Folkeyndest kunde Vedel ikke kappes med Troels Lund. Skønt hans Arbejde havde et folkeligt Formaal: at vinde tabte Kulturværdier tilbage, kunde det lige saa vel som Langes Menneskebilledet være fremkommet i Videnskabernes Selskabs Skrifter. At dømme efter Oplagens Størrelse blev i Tidens Løb dets Læsere stadig færre. Det er i Danmark ikke lykkedes Georg Brandes' Efterfølgere at gøre Litteraturhistorien saaledes til Almenlæsning som i Sverige Henrik Schück og hans Skole.

Efter de Middelalderlige Kulturidealer gik der en halv Snes Aar, før Vedel tog Traaden i sit Værk op med Renæssancen. Imellem havde han indskudt et Bind om Barok i italiensk og spansk Aandsliv (1918). Det indledes i Tilslutning til Afhandlingen Den digteriske Barokstil omkring Aar 1600 i Edda fra 1914 med et Kapitel Barok og Klassik, der i en opstemt Stil med Rubens som Indgangs- og Racine som Slutnings-Vignet giver Planen for en Fremstilling af det litterære og, dog i mindre Grad, det kunstneriske Liv i Europa fra midt i det sekstende til sidst i det syttende Hundredaar. Synsmaaden siges nu at være historisk, ikke artistisk, med Lyset fra Litteraturen. Det Skær af det første, der staar baade som nævnt over de nordiske Ungdomsbøger og over den middelalderlige Kulturpsykologi, har her maattet vige for Indtrykket af det nye, der følger med Overførelsen eller Udvidelsen af det kunstneriske Stilbegreb Barokken til at gælde ogsaa det digteriske, ja kirkelige og politiske Aandsliv. Til denne Udvidelse, hvormed der siden er arbejdet især i Tyskland, forelaa der trods Wölfflins Renässence und Barok intet saadant Forarbejde som Burckardts til Renæssancen. Men Vedel havde selv, da han i 1922 og 23 skrev de to Halvbind om Renæssancens Frembrud og Højrenæssancen syd og nord for Alperne, for sig sine egne to Forarbejder, nemlig foruden Dante-Bogen den Fremstilling af den italienske Renässence, han havde forfattet til Værket Verdenskulturen. Han var da, bortset fra Tilføjelsen »nord for Alperne«, med Undersøgelsen af den engelske Renässence og Barok fra Shakespeare til Milton, dømt til at gentage sig. Som Mester for et stort historisk Bygningsværk — det er

iøvrigt A. S. Vedel, der i sin Plan »om den danske Krønike at beskrive« først har brugt dette billedlige Udtryk om det lange Værk, som trods Goethes Advarsel derimod er kommet flere af hans Landsmænd dyrt at staa — som Forfatter altsaa af en fortløbende og sammenhængende litterær Komposition maatte han for Sammenhængens Skyld, som en Skribent dog aldrig kan gøre saa overskuelig som en Arkitekt, indsætte, her som et Vindu, der som en hel Fløj, et Stykke Arbejde, som han tidligere havde haft sin første og fulde Glæde af uden for denne Sammenhæng. En Bro kalder han selv det »Stykke Aandshistorie« (det er Bogens neutrale Undertitel), som han med »Renæssancens Frembrud« indskyder mellem den fire Aar før fremkomne Barok og de for elleve Aar siden afsluttede Middelalderlige Kulturidealer. Som Støttestrukturer for dens Tilslutning nævner han selv ligesom i By og Borger ogsaa om den tidlige Renæssance (med Lægen Rabelais og Juristen Montaigne) Bylivet som Kulturens Jord og ligesom i Bag Klostermure Kristendommen som dens Himmel. Renæssancen, siger han, var ogsaa en kristelig Renæssance.

Atter fire Aar efter Renæssancebøgerne i 1927 tog Vedel fat paa Fuldendelsen af den i Barokbogen indvarslede *Cyclus* med Rækken Fransk Klassik i tre Bind og lige saa mange Stadier: Corneille (med *Cid* 1636), Molière (med *Précieuserne* 1657) og Racine (med *Phèdre* 1677). Ogsaa her havde han et eget Forarbejde, nemlig den klare Oversigt »Frankrig«, han for tredive Aar siden havde skrevet til Værket *Illustreret Verdenslitteraturhistorie*. Men i Monografierne undgaas Gentagelsen ved det indtrængende Arbejde med Detaljen, som baade Overskuet og Sammenhængsværket havde forbudt. For at vurdere den franske Klassik, hedder det, som »en Transfiguration af hele det syttende Aarhundredes franske Aandsliv«, men ud fra dens egne Forudsætninger, maa man komme til den, ikke fra Nutiden, men fra det sekstende Aarhundredes Renæssance og Reformation, dets Borgerkrige og Adelsanarki, og gaa frem til den fra Barokken eller tilbage fra Rokokoens. Men at forstaa den kræver et sikkert Kendskab til det klassiske Dramas indre Væsen. Det lange Værk skifter Farve paa ny: som før fra kulturpsykologisk til aandshistorisk, saaledes nu fra litteraturhistorisk til litteraturkritisk, teknisk, æstetisk. Tonen er ofte Professorens paa en Laboratorieøvelse, men lige saa tit Teaterkritikerens under en Opførelse.

Vedel var til det sidste en ivrig Teatergænger og i mange Aar fast Dagbladsanmelder; havde han i den Profession ikke som Rahbek Tekstbogen med sig og en Knappenaal til at udhæve »Stederne«, har han nok haft en Blyant og et Stykke Papir ved Haanden. Bøgerne om Molière og Racine er praktisk Dramaturgi. De vidner tillige om et Valgslægtskab med fransk Aand, kendeligst i en Forelæsning paa Sorbonne om Holberg og Molière, hvor han ikke giver sin Landsmand Palmen, og fuldt saa gennemgribende som Brandes', ytrende sig i den Fornemhed, hvormed han holder sig til Værket uden Smag for den psykologiske Litteraturlæsnings Privatissima. I »Mit Hjem« har han fortalt om sin Faders franske Smag, at han gerne læste Fremstillinger af specielle videnskabelige (ikke-litterære) Emner under alment Synspunkt, og om sig selv som Student, at han lige saa meget som af Brandes lærte sig litterær Kritik af Lemaitre og Brunetière.

Bogen om Corneille indledes med den Tilstaaelse, at det nutildags især for Ikke-Franskmænd ikke er saa let at komme i Følelsesforhold til Ludvig XIV-Kulturen, at faa Tag i den franske Klassiks baade Oprindelighed og Almenmenneskelighed. Det lyder ved Værkets Ende som et Suk efter den Stemning, hvoraf det var fremgaaet. Saa lydhør Vedel var for den Strøm af Menneskeliv, der gik gennem alle Kulturens og Kunstens Skifter, var det ham dog hjerteligt imod at trække en enkelt Hoved- eller Grundstrømnings Løb op som en stiv Linje igennem det hele Værk. Naar galt skulde være, hellere spege Garnet end trække et Tov gennem Tidens Væv. Han havde ikke glemt Rodfølelserne, han var gaaet ud fra, men han vilde have alle Spirer og Blomster og Grene og Kviste med. Han havde Flueøjne, lod jeg ham høre, mens han ved min Doktordisputats om Oehlenschlägers Guldhornene, der ved sin Metode er meget forskellig fra hans Studier over Guldalderen, opponerede mod »den filologiske Litteraturforskning«, der kunde faa en Figur ud af en Blækklat. Han har aldrig forset sig paa en saadan.

I de Aar, da han med Renæssancebøgerne byggede Broen tilbage til den middelalderlige Del af Værket, fik hans Venner ham til at udgive to Udvalg af hans mindre Afhandlinger, især Foredragene i Studentersamfundet fra hans unge Aar og de noget senere Artikler i Tilskueren, som han redigerede fra 1901 til 1907. Det sidst fremkomne af de to Bind fra 1923 hedder Fir-

sernes Førere og medtager Teaterartikler, især om Ibsen og Strindberg, fra Tiden op imod Udgivelsen. Personligt vejer mest de korte Mindeartikler om Lange og Pingel. Historisk er Stykket Ibsen og Danmark trods den mindre og mere intime Stil et lige saa vel gennemført Forsøg paa at maale en hjemlig Kulturtilstand mod et forbilledligt Højdemaal som Brandes' Goethe og Danmark. For det spillevende Øjebliksbillede fra Brandes' Forelæsninger (ogsaa af »Fremskridtsmobben«) i det indledende Stykke Studenterminder fra 1880'erne glemmer man ikke Indtrykket af den unge Eneboer, der trods den Følelse af »en vis trykkes Klejnmødighed og ufrisk Appetitløshed«, som han tillægger »mange af sit Hold« — sig selv medregnet, hvad Lange understregede i et af sine mange Breve til ham — søgte ud imod videre Horisonter, end Firserne bød paa i Litteratur og Videnskab.

Ham møder man igen i det første Stykke i den først udgivne Samling fra 1923 »Menneskelighed« i et Foredrag i Studentersamfundet fra 1892 Om Nydannelse i Tidens Aandsliv. Ved dette Program blev Vedel selv, uden at optræde som en saadan, en Fører for Halvfemserne, det er tænkt og følt ud af den samme Stemning over for Naturalismen og dens Bundfald, som et Hundrekaar før havde faaet Kants unge Disciple som Chr. Hornemann og A. S. Ørsted til at vende sig imod Lyksaligheds-læren som degraderende for Menneskenaturen. Imod dette Begreb om Naturen sætter han et andet om Kulturen som en Gennemarbejdelse og Uddannelse af Personligheden. Nydannelsen, han taler om, er den Overgang fra det Ydre til det Indre, »den enkeltes Sjeloliv« eller »selve de fundamentale Livets og Sjælens Problemer«, som han som en medkæmpende Tilskuer følger baade hos de store Gamle og sine jævnaldrende i sine litterære Artikler fra disse Aar. Det er denne Kultur, som han i det første af to andre programmatisk Stykker i Bindet, et Foredrag i Studentersamfundet fra 1898, kalder Humanisme i Modsætning baade til Nationalisme og Individualisme uden at fortie »den Dobbeltthed, som Samfundslivet kaster os ind i, den dybe Disharmoni i Kulturlivet, Splittelsen mellem vor Specialitet og Universalitet«. Siden, i en Afhandling i Tilskueren fra 1905, kalder han den uden nogen akademisk Bilyd med det Ord, der har givet Bindet dets Titel, Menneskelighed. Det er Opgaven, siger han, at udvikle sig koncentrisk med det væsensmenneskelige og udstraale til alle

Sider efter sit Væsens Lov, i en sluttet Cirkelbue, ikke i et lille Cirkeludsnit, »Det, der gav Julius Langes hele Væsen en saadan Vederhæftighed og Fortryllelse, var dette, at han bar ligesom hele sin Menneskelighed med sig i hvert Øjeblik, kunde bevæge sig gennem saa jævne, yndefulde Overgange fra hyggelig Passiaren til aandfuld Dybsindighed, fra en næsten løssluppen Kaadhed til lidenskabelig Patos og altid bevare en saa naturlig Værdighed midt i Spøgen eller Sladren, altid tage en saa skælmsk Naturalighed med op i den højeste Flugt«. Vedels Menneskelighed var en religiøs Følelse for Livet og Døden uden Støtte i nogen kirkelig Konfession, den samme, som fandtes hos Guldalderens Mænd, og som den græske P. O. Brøndsted har udtrykt i et Angreb paa det attende Aarhundredes irreligiøse franske Aand. Den gav ham en Uvilje for alle Dogmer og en Sky for de »sikre Mennesker«, han vilde, som Heegaard før ham havde sagt, leve paa Muligheder. Da han havde bekendt sig som Kætter ogsaa over for Videnskaben med en Fortsættelse af et gammelt Ord *Amica veritas, sed magis amica vita*, skrev Lange til ham: Lad os sige Sandheden og lade dem, der ikke kan taale at høre den, faa ondt i Maven. Men der var en Drift i Vedels Sind, hvori Livet og Sandheden mødtes: Retfærdighed. Ud af den har han i Stridsspørgsmaal ofte talt til lige Forargelse for begge Parter, ikke blot i litterære Mellemværender, især naar Moralen var impliceret deri, og personlige Samvittighedsspørgsmaal, som »Nikodemus' Skriftemaal« paa den ene Side og Protesten mod Johannes Jørgensens »Livsløgn og Livssandhed« paa den anden, men ogsaa i brændende politiske Spørgsmaal, f. Eks. under Unionsstriden i 1905. Den retfærdige Aristides var tillige lidt af en Drillepind. I en partibestemt Kres vendte han gerne den Side af Sandheden frem, som han vidste var mest ildeset af dens Medlemmer. Han holdt med de fraværende ligesom han holdt med de Døde. Sit Auditorium i Studentersamfundet overraskede han i 1896 med et Foredrag om Konservative Værdier, som han fornyede for Tilskueren i 1902.

To Aar før havde han ægget den samme Kres ved et Foredrag om »Spillets Formler«, som han indledede med at stille en brandrød Radikaler og en hvidglødende Reaktionær overfor hinanden som to Alen af det samme Stykke. Dette »Stykke«, hvormed Foredraget, noget, dog næppe bevidst, i Retning af Schopenhauers Stil, handlede, er Viljen til Livet, opfattet som den Glæde ved

dets Funktion, der er Naturens Maal, mens den handlendes Maal for den kun er Midler til at naa det, hvad der ogsaa er Grundtanken i et andet Essay i Tilskueren 1907 om Maal og Midler. Naar Livet ses »fra Vragen«, siger han med et Udtryk, han har givet et tredje Foredrag til Titel, maatte Historien kunne skrives fra et andet Synspunkt end de Fremskridtsdoktrinæres, der optæller Resultaterne i Retning af demokratiske og humane Fremskridt, saaledes at den menneskelige Sjæls Udfoldelse til alle Sider og Tilfredsstillelse derved ses som Historiens virkelige Indhold. Men han har her, slutter han, kun kunnet antyde, hvordan man uden at gaa ind paa Psykologiens og Etikens reale Indhold kunde bygge en rent formel Økonomilære op for Livet og afdække Formlerne for Livets Spil og Formlerne for hvordan det gøres rigest og stærkest.

Mens man i alle disse Essays om Menneskelighed stadig mindes om det samtidige Værk om de tabte Kulturværdier, viser Stykket om Spillet Formler hen til et kommende Arbejde, som han ikke fik færdigt. Den formale Økonomilære, han hentyder til, udenfor eller ved Siden af Psykologien og Etiken, vilde han ikke som Ludvig Feilberg kunne kalde en Livs- eller Levelære, men han kunde med et mistænkt Udtryk kalde den Æstetik. Mod en saadan Æstetik stiledede i de sidste Aar hans Undervisning i almindelig Litteraturvidenskab, som han havde faaet sit Fag kaldt, helt op til Eksamensbordet, hvor de litteraturhistoriske Fakta brugtes til Oplysning af Litteraturens psykologiske og etiske Faktorer. Da han var gaaet af fra Universitetet i 1933, samlede han sig helt om denne Æstetik. I hans Tanke stod den maaske for ham som en Krone paa det hele Værk, der i sin Bygning stadig savnede et Taarn, Nordtaarnet, den engelske Renæssance og Barok. Offentliggjort er kun Indlednings- og Slutningskapitlerne til den første Del deraf, der under Titlerne Foreløbig Rekognoscering og Fra Indtryk til Udtryk fremkom i et Par Festskrifter til Kolleger (Niels Møller og Vilh. Andersen). Men nedskreven og, saavidt jeg forstaa (blot ikke efter hans egen Mening), færdig til Trykken er den hele første Del, op imod 500 Kvarter i hans pressede Haandskrift. Dens Titel »Liv og Kunst« viser ligesom de trykte Fragmenter den Retning, han havde fulgt fra sin første Ungdom. Den vilde sikkert ogsaa være holdt i den særlige Del, herunder Romanens, Dramaets og Lyrikkens Poetik, som skulde være fulgt efter denne almindelige Kunstlære, men

hvoraf kun enkelte Stykker er nedskrevet, som Tilfældet var med den senere Del af Langes Menneskebilledet. I samme Retning peger fra samme Tid nogle Kroniker i et Dagblad om Hverdagslivets Æstetik, der vistnok har truffet dets Læsere noget uforberedte.

Baade i Afhandlingerne i Menneskelighed og i Fragmenterne af Liv og Kunst sammenligner Vedel den æstetiske Tilstand, som ikke er forbeholdt Kunstnere og Kritikere, men er en menneskelig Forret, med en Ferie. Altsaa, i Fornemmelsen af Kræfternes frie Spil, ingen uvirksom Hvile, men en medicina mentis, en Kur og dertil en Idræt, uden hvilken Arbejdet vilde miste sin Velsignelse. En saadan Ferie havde han i sine sidste Leveaar i sit gode Hjem i Birkerød sammen med sin Hustru, der i Ungdommen havde givet ham det Indtryk af oprindeligt Menneskeliv, som han var bleven tro, og efter hendes Død i et kort Samliv med en klogt og kærligt forstaaende Veninde. Da han i den forrige Verdenskrigs første Aar fyldte Halvtreds, skrev hans nærmeste Arbejdsfælle Niels Møller et Digt til ham, »I Dybet«, hvori han med antike Træk tegner hans Billede som »en retvis Mand, i Forsæt fast, / der bøjes ej, trods alt der brast«, men vel kendt med den Følelse af Aandsfortærelse, som Lange havde fundet et Udtryk for i en Figur paa Polygnotos' Maleri af Underverdenen: en Mand, der snor en Halmsime, men bag ham staar et Æsel, »der uden Standsen alt vort Flet, / saa saare det blev gjort, har ædt; / saa lidt vort Værk kan vare«. Men Vedel selv bruger ingen antike Billeder. Hans Humanisme er selvfødt, ud af og paa Trods af det moderne Liv, og hans Fremstilling er uden Citater. Et Sted i Nikodemus' Skriftemaal nævner han Mark Aurel, hvis Betragtninger vel var den antike Bog, der laa hans egne nærmest, men han citerer ikke hans Ord for den Erfaring, at selv det smerteligste Dødsfald kan vi naa til at se saa nødvendigt som Frugtens Fald fra Træet, naar den er moden. De Geijerske Melodier var ham stadig en Trøst for Aandsfortærelsens Vise, og saa Salmerne. Da han en bidende Vinterdag blev ført fra sit Hjem paa Lindevangsvejen til den nærliggende Kirkegaard ved Søen, sang eller nynnede den lille Kres af hans nærmeste Ingemanns Pilgrimssang og derefter, for sine Salmer fandt han tit udenfor Kirkesalmebogen, en lille »Børnesalme« af Aarestrup, som han havde faaet kær, fordi den paa en meget simpel Maade udtrykker den Tak for Livet, som ogsaa han kunde sige.